

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

07.09.2022. Nr. 1-5/212

**Valsts kancelejai
Ministru prezidentam**

Zināšanai Latvijas Republikas Saeima

Par minimālo ienākumu līmeņu pārskatīšanu

2020.gada nogalē pēc Satversmes tiesas spriedumiem lietās par minimālo ienākumu līmeņu atbilstību Latvijas Republikas Satversmei (turpmāk – Satversme) Saeima veica grozījumus likumā “Par sociālo drošību”, nosakot, ka minimālo ienākumu sliekšnis nav zemāks par 109 euro, kas atbilstoši relatīvajai metodei ir 20 procenti no aktuālās (2018.gada) ienākumu mediānas¹, kā arī paredzot, ka minimālo ienākumu sliekšņus pārskata vienlaikus ne retāk kā reizi trijos gados².

Atbilstoši tika veikti grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, nosakot garantētā minimālā ienākuma līmeni un trūcīgas mājsaimniecības ienākumu sliekšni³, un Valsts sociālo pabalstu likumā, nosakot valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru, diferencējot to atbilstoši pabalsta saņēmēju grupai (persona, kas sasniegusi vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamo vecumu, persona ar invaliditāti vai nepilngadīga persona, kas zaudējusi vienu vai abus apgādniekus) un attiecībā uz personām ar invaliditāti ņemot vērā arī nodarbinātības faktu⁴.

Tāpat likumā “Par valsts pensijām” tika noteikts valsts pensijas aprēķina bāzes līmenis 136 euro un 163 euro (personām ar invaliditāti no bērnības un apgādnieka zaudējuma gadījumā – bērnam no septiņu gadu vecuma) apmērā, kas atbilst attiecīgi 25 un 30 procenti no 2018.gada ienākumu mediānas⁵.

Tādējādi attiecīgajos sociālās aizsardzības jomu regulējošos likumos tika noteikta nevis minimālo ienākumu sliekšņu aprēķināšanas metode, bet apmēri absolūtā izteiksmē, kuri izriet no šīs metodes, to aprakstot tikai attiecīgā normatīvā akta projekta anotācijā.⁶

¹ Likumprojekta (817/Lp13) „Grozījums likumā „Par sociālo drošību”” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams:

<https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttcategory=817/Lp13>

² Likuma “Par sociālo drošību” 2.2 pants.

³ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. pants.

⁴ Valsts sociālo pabalstu likuma 13. pants.

⁵ Likuma “Par valsts pensijām” 12., 16. un 23. pants.

⁶ Tiesību akta projekta "Grozījums likumā "Par sociālo drošību"" sākotnējās ietekmes (ex-ante) novērtējuma ziņojums (anotācija). Nr.22-TA-2078. Pieejams: <https://tapportals.mk.gov.lv/annotation/4f602592-dff0-4dbb-a8f5-e7346eb64f84>

Lai noteiktu minimālo ienākumu sliekšņa aprēķina metodoloģiju un pilnveidotu minimālo ienākumu sliekšņu pārskatīšanas regularitāti šobrīd ir izstrādāti grozījumi likumā "Par sociālo drošību", Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, Valsts sociālo pabalstu likumā, likumā "Par valsts pensijām". Ir paredzēts, ka izmaiņas likumos spēkā stāsies 2023.gada 1.janvārī.

Likumā "Par sociālo drošību" ir paredzēts noteikt minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanas metodoloģiju, nosakot, ka minimālo ienākumu sliekšnis nav zemāks par 20% no ienākumu mediānas, kā arī paredzot ikgadēju un vienlaicīgu minimālo ienākumu sliekšņu pārskatīšanu.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā ir paredzēts noteikt, ka garantēto minimālo ienākumu sliekšnis ir 20 procentu apmērā no ienākumu mediānas, bet trūcīgas mājsaimniecības ienākumu sliekšnis – 50 procentu apmērā no ienākumu mediānas. Arī Valsts sociālo pabalstu likumā ir paredzēts valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērus noteikt procentuālā apmērā (20, 25 vai 30 procenti) no aktuālās ienākumu mediānas. Atbilstoši Oficiālajā statistikas portālā publicētajai informācijai, 2020.gada ienākumu mediāna, kura ir par pamatu minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanai 2023.gadam, ir 626,57 euro mēnesī⁷, līdz ar to, izsakot euro, tas attiecīgi būs 125 euro, 157 euro un 188 euro.

Satversmes tiesa lietā Nr.2019-24-03 ir norādījusi, lai arī vispiemērotākās metodes izvēle ir politiskās izšķiršanās jautājums, tomēr, nosakot sociālās palīdzības minimumu, valstij ir jārikojas cilvēka cieņā balstītas sociāli atbildīgas valsts principa un ilgtspējīgas valsts principa tiesiskajā ietvarā. Proti, valstij ir pienākums noteikt tādu metodi, kas nodrošinātu to, ka trūcīgas personas saņem tām nepieciešamo sociālo palīdzību vismaz minimālā apmērā. Izraudzītajai metodei jābūt tādai, kas šo minimālo apmēru padarītu atkarīgu no ekonomiskajiem rādītājiem, tādējādi atspoguļojot sociālo realitāti un patieso ekonomisko situāciju valstī. Sociālās palīdzības minimuma noteikšanā var tikt izmantotas divas metodes - absolūtā un relatīvā metode.⁸

Tāpat Satversmes tiesa norādīja, ka valstij ir arī pienākums regulāri vērtēt sniegtā sociālās palīdzības apmēra pietiekamību, lai garantētu, ka tas atbilst sociālajai realitātei un trūcīgām personām tiek nodrošināta tām nepieciešamā palīdzība. Tātad valstij ir pienākums periodiski pārskatīt sociālās palīdzības apmēru. Šo pienākumu ir iespējams īstenot tad, ja ir izstrādāta metode un izraudzīti kritēriji sociālās palīdzības minimuma noteikšanai.⁹

Lai gan likumos ir paredzēts nostiprināt minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanas metodoloģiju, nosakot, ka minimālo ienākumu sliekšnis nevar būt zemāks par 20 procentiem no aktuālās ienākumu mediānas, un paredzot ikgadēju minimālo ienākumu līmeņu pārskatīšanu, minimālo ienākumu līmeņu noteikšana, izmantojot tikai relatīvo metodi, tiesībsarga ieskatā, neatbilst šā brīža sociālekonomiskajai situācijai.

Pēdējā pieejamā statistika liecina, ka būtiski pieaug gan trūcīgo mājsaimniecību skaits, gan arī garantētā minimālā ienākuma pabalsta un mājokļa pabalsta izdevumi.

⁷ Minimālo ienākumu (MIL) mediāna (ekvivalentais ienākums uz vienu mājsaimniecības locekli; skala 1, 0,7, 0,7) (eiro). Pieejama: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_NN_NNM/NNM080/

⁸ Satversmes tiesas 2020.gada 25.jūnija sprieduma "Par Ministru kabineta 2012.gada 18.decembra noteikumu Nr.913 "Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni" 2.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109.pantam" 19.2. punkts.

⁹ Turpat.

2020.gadā pašvaldības garantētā minimālā ienākuma pabalsta izmaksām izlietoja 5 187 828 euro, bet 2021.gadā – 9 469 988 euro.¹⁰

Minētie dati liecina, ka jau 2021.gadā salīdzinājumā ar 2020.gadu būtiski ir pieaudzis sociālās palīdzības saņēmēju skaits, kas liecina par cilvēku nespēju nodrošināt pamatvajadzības.

Turklāt jaunākie Centrālās statistikas pārvaldes dati liecina, ka 2022.gada jūlijā, salīdzinot ar 2021.gada jūliju, vidējais patēriņa cenu līmenis ir palielinājies par 21,5 %. Pārtikas un bezalkoholisko dzērienu grupā cenas gada laikā palielinājās par 24,3 %, savukārt izdevumi ar mājokli saistītām precēm un pakalpojumiem, t.i., mājoklis, ūdens, elektroenerģija, gāze un cits kurināmais, pat par 50,7 %.¹¹

2021.gadā tika veikts pētījums, kura ietvaros tika aprēķināts dažādu māsaimniecību relatīvo izdevumu budžets, kas ietver pārtikas groza un nepārtikas izdevumus¹². Pētījuma ietvaros tika aprēķināts iztikas minimuma pārtikas groza apjoms mēnesī uz cilvēku, proti, bērniem no 2 līdz 6 gadu vecumam – 75,22 euro mēnesī, no 7 līdz 14 gadu vecumam 121,65 euro, no 15 līdz 18 gadu vecumam – 154,46 euro, pieaugušajiem – 151,80 euro, senioriem – 141,67 euro. Vienlaikus būtiski ir uzsvērt, ka tas tika aprēķināts atbilstoši 2020.gada pārtikas cenām. Aprēķinot izdevumus minimālajam pārtikas grozam, piemērojot cenu pieaugumu 24,3 %, pieaugušajiem tas būtu 188,69 euro, senioriem – 176,10 euro.

Lai mazinātu straujās inflācijas negatīvo ietekmi, Saeima šā gada 14.jūlijā lēma valsts pensiju indeksāciju veikt divus mēnešus agrāk, t.i., jau augustā, pensijas palielinot apmēram par 23 procentiem. Taču valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs un garantētā minimālā ienākuma līmenis, neskatoties uz augsto inflāciju, ir palicis nemainīgs.

Nemot vērā būtisko patēriņa cenu pieaugumu, var secināt, ka nedz garantētā minimālā ienākuma līmenis (109 euro pirmajai personai vai vienīgajai personai un 76 euro pārējām personām māsaimniecībā), nedz valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs (vidējais pabalsta apmērs 2022.gada jūlijā 163,43 euro¹³) nav pietiekams, lai šobrīd segtu pat pārtikas iegādes izdevumus.

Tāpat var prognozēt, ka arī 2023.gadam plānotais minimālo ienākumu sliekšņa palielinājums (no 109 uz 125 euro) nebūs pietiekams, lai nodrošinātu personām cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi.

Turklāt, tiesībsarga ieskatā, nav pieļaujama tiesību aktu projektos paredzētā kavēšanās ar jauno valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra ieviešanu¹⁴. Proti, lai gan ir paredzēts, ka minimālo ienākumu sliekšņi, tostarp arī valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts, kā arī minimālās pensijas tiks paaugstinātas ar 2023.gada 1.janvāri, paaugstināto pabalsta un pensiju apmēru cilvēki faktiski sāks saņemt tikai 2023.gada maijā. Cenu

¹⁰ Tiesību akta projekta (22-TA-2554) "Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā" sākotnējās ietekmes (ex-ante) novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <https://tapportals.mk.gov.lv/annotation/faac0ab5-4982-4bbf-a32b-52364455c9ba>

¹¹ PCI020m. Patēriņa cenu indeksi un pārmaiņas grupās un apakšgrupās (ECOICOP) 1996M01 - 2022M07. Pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_VEK_PC_PCI/PCI020m/

¹² Māsaimniecību relatīvo izdevumu budžets (MRI budžets). Gala ziņojums. 2021. Pieejams: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/3869>

¹³ Pakalpojumu skaits un vidējais apmērs pa mēnešiem. Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras statistikas dati. Pieejami: <http://www.statistika-vsaa.lv/2020/10/pakalpojumu-skaits-un-videjais-apmers.html>

¹⁴ Likumprojekta (22-TA-2016) "Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā" 2.pants. Pieejams: https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/695a8570-954d-42e1-ae8a-6048a7868d62. Likumprojekta (22-TA-2050) grozījumi likumā "Par valsts pensijām" 8.pants. Pieejams: https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/6cf53f0f-9455-4d31-a18d-e13f90fbd9e7

kāpums visnegatīvāk ietekmē tieši tās personu grupas, kuru ienākumi ir zemāki, turklāt valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts daļai tā saņēmēju (personas ar invaliditāti, kuras nav nodarbinātas) ir pamata iztikas līdzekļu avots un primāri tas tiek izmantots pamatvajadzību apmierināšanai, līdz ar to valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un minimālo pensiju savlaicīga paaugstināšana ir būtiska.

Ņemot vērā iepriekš norādīto un pamatojoties uz Tiesībsarga likuma 11.panta 4.punktu un 12.panta 8.punktu, aicinu valdību pilnveidot tiesisko regulējumu, nodrošinot:

- 1) garantētā minimālā ienākuma līmeņa un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra pārskatīšanu atbilstoši patēriņa cenu pieaugumam jau no šā gada 1.oktobra;
- 2) minimālo ienākumu sliekšņu pārskatīšanu no 2023.gada 1.janvāra, ņemot vērā šā brīža sociālekonomisko situāciju un atbilstoši aktualizējot minimālo ienākumu sliekšņu aprēķinu metodiku;
- 3) valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un minimālo pensiju pārskatīšanu jau no 2023.gada 1.janvāra, neatliekot tā izmaksu uz četriem mēnešiem.

Par rekomendāciju ieviešanu lūdzu informēt līdz šā gada 30.septembrim.

Ar cieņu
tiesībsargs

J.Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu